

УДК 37.014.542

СТВОРЕННЯ ФАВОРАБЕЛЬНИХ УМОВ АДАПТАЦІЇ СИСТЕМИ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ ДО БОЛОНСЬКОГО ПРОЦЕСУ

Харківська А.А.

Анотація

Однією з найактуальніших проблем вищої освіти України є приєднання до Болонського процесу, прагнення розвиватися в європейському та міжнародному освітянському співтовариствах, при цьому зберегти національні, культурні та мовні особливості, і таким чином внести свій вклад в розвиток Болонського процесу. Як здійснюється освітня робота в контексті європейських вимог та за кредитно-модульною технологією на факультеті дошкільної освіти та музичного виховання йдеться в цій статті.

Процеси європейської інтеграції охоплюють дедалі більше сфер життєдіяльності, не стала винятком і освіта. На сьогоднішній день в Україні відбулися значні зміни, спрямовані на оновлення змісту, форм і методів навчання. Однією з найактуальніших задач освіти України, особливо це стосується вищої школи, є входження в Європейський освітній простір. І це очевидно, бо свідоме ігнорування процесів, які розвиваються в європейському та міжнародному освітянському співтовариствах, не сприяє підвищенню якості освіти. Здійснюючи модернізацію освітньої роботи в контексті європейських вимог, ми розуміємо, що без реального підвищення якості навчання, спрямованості на підготовку конкурентоспроможних фахівців на вітчизняному, європейському та світовому ринках праці, без турботи та збереження науково-педагогічного потенціалу країни, мети, яка передбачається Болонським процесом, не досягти. З іншого боку, наша країна має значні національні, культурні та мовні особливості. У нас є багато наукових шкіл, а імена наших фахівців знають в усьому світі. Закон України «Про вищу освіту» орієнтує на

інтеграцію у світову систему освіти при збереженні та розвитку досягнень і традицій української вищої школи. Отже, ми повинні здійснити і свій внесок у розвиток Болонського процесу.

Нова освітня парадигма в Україні формувалася поступово в ході розробки найважливіших напрямів реформи вищої школи. Її основні елементи викладені в керівних документах Міністерства освіти і науки України та в Меморандумі Міжнародного симпозіуму ЮНЕСКО «Фундаментальна (природничо-наукова та гуманітарна) університетська освіта» 1994 р.). Як свідчать ці документи, нова освітня парадигма в якості пріоритету вищої освіти розглядає орієнтацію на інтереси особистості, адекватні сучасним тенденціям суспільного розвитку.

Відродження нашого суспільства, його успішний розвиток на сучасному етапі значною мірою залежить від творчості людей та тих умов, які створюються для розвитку кожної особистості. І саме тому в програмі «Освіта» відзначається, що головною метою педагогічних навчальних закладів є розвиток і формування соціально зрілої, працелюбної, творчої особистості громадянина України, педагога, вихователя, здатного до свідомого суспільного вибору та збагачення на цій основі інтелектуального, культурного й економічного потенціалу народу.

У вищих навчальних закладах повинні створюватися фаворабельні умови для розвитку здібностей, обдаровань, творчого мислення студентів, самоствердження їх особистості в різних видах діяльності, розкриття нахилів.

Мета цієї статті – показати на прикладі освітньої діяльності факультету дошкільної освіти та музичного виховання Харківського гуманітарно-педагогічного інституту як проводиться робота з адаптації системи освіти до Болонського процесу.

Основна частина. Прийнята в 1999 році 29 європейськими країнами «Болонська декларація» спочатку поставила шість цілей в області вищої освіти європейських країн [2, с. 3-4]:

1. Уведення загальнозрозумілих порівнянних кваліфікацій в області вищої освіти.

2. Перехід на двоступеневу систему вищої освіти (бакалаврат – магістратура).

3. Уведення оцінки трудомісткості (курсів, програм, навантаження) у термінах залікових одиниць (кредитів) і відображення навчальної програми в Додатку до диплома, зразок якого розроблений ЮНЕСКО.

4. Підвищення мобільності студентів, викладачів і адміністративно-управлінського персоналу (в ідеалі, кожний студент повинен провести не менше семестру в іншому вузі, бажано закордонному).

5. Забезпечення необхідної якості вищої освіти.

6. Взаємне визнання кваліфікацій і відповідних документів в області вищої освіти, забезпечення автономності вузів.

Під час Берлінської зустрічі в 2003 році учасників Болонського процесу конкретизувалися попередні задачі та додалися нові, реалізація яких також передбачається до 2010 року:

1. Навчання впродовж всього життя.
2. Європеїзація навчання.
3. Участь студентів в управлінні освітою.
4. Визнання кваліфікацій.

Запровадження Болонських ініціатив в інституті, а конкретніше – на факультеті дошкільної освіти і музичного виховання, - здійснюється згідно наказів Міністерства освіти і науки України №48 від 23 січня 2004 року,

№49 від 23 січня 2004 року, № 812 від 20 жовтня 2004 року, № 414 від 21 травня 2004 року, для реалізації яких було прийнято низку заходів із впровадження кредитно-модульної системи організації навчального процесу (КМСОНП). Керівництво факультету одним із перших в інституті почало організовувати процес навчання за цими вимогами. На сьогодні вже розроблені робочі навчальні плани з урахуванням вимог КМСОНП, підготовлено

методичне забезпечення, видано низку навчально-методичних матеріалів по КМСОНП. Для викладачів та студентів постійно проводяться науково-методичні семінари різних рівнів, присвячені висвітленню ідей Болонського процесу та впровадженню їх в освітній процес факультету. Тільки в цьому навчальному році були проведені семінари з тем «Підвищення якості навчальних результатів засобами удосконалення форм та методів навчання за вимогами Болонської конвенції», «Підвищення якості навчальних результатів засобами удосконалення оцінювання знань учнів за вимогами КМСОНП», а також круглий стіл «Безперервність освіти як шлях оновлення освітньої системи. Засоби оновлення системи дошкільного виховання». Три-чотири рази на рік декан факультету, усвідомлюючи необхідність втілення кредитно-модульної технології, а також ускладнення, які виникають в процесі навчання за КМСОНП, виносить ці питання на розгляд Вченої ради факультету.

Як же здійснюється освітня робота в контексті європейських вимог та за кредитно-модульною технологією на факультеті дошкільної освіти та музичного виховання?

Згідно з Положенням про організацію навчального процесу підготовки фахівців за кредитно-модульною системою, розробленим у Харківському гуманітарно-педагогічному інституті[4, с. 10-11], кожний студент факультету на початку нового навчального року отримує індивідуальний навчальний план, який має бути його робочим документом. При складанні цього плану неможливо не сказати декілька слів і про випускаючу кафедру. Викладачі кафедри дошкільної освіти і музичного виховання допомагають студентам формувати індивідуальну освітню траєкторію, особливо по закінченні підготовки за освітньо-кваліфікаційними рівнями молодший спеціаліст і бакалавр. Індивідуальні плани спеціалістів свідчать про наявність гнучких освітніх траєкторій навчання, і саме випускаюча кафедра допомагає в їх формуванні.

Індивідуальний навчальний план студента має включати нормативні та вибірккові залікові кредити, що можуть поєднуватися в певні навчальні дисципліни. Вибіркові дисципліни забезпечують підготовку для виконання вимог варіативної частини освітньо-кваліфікаційної характеристики[3]. Це дає можливість здійснювати підготовку за спеціалізацією певної спеціальності, сприяє академічній мобільності та якості підготовки майбутніх фахівців.

Термін «кредит» використовується для виміру трудомісткості тієї чи іншої дисципліни і навчальної роботи студента (за аналогією зі звичним для нас вимірюванням трудомісткості в академічних годинах). Ми визначаємо трудомісткість як показник, що характеризує витрати навчального часу на виконання певного виду навчальної роботи в процесі аудиторних занять і при самостійній підготовці. Заліковий кредит являє собою одиницю вимірювання працевитрат при вивченні дисциплін. Один заліковий кредит містить 36 академічних годин, що дорівнює одній заліковій одиниці, тобто ECTS одиниця кредиту. Використання кредитної системи є складним механізмом, який можна визначити як цілісне та взаємопов'язане функціонування основних аспектів навчального процесу на основі використання ECTS кредиту в якості міри трудомісткості роботи студента.

«Заліковий кредит» ECTS тісно пов'язаний з поняттям «змістовий модуль» (частина програми навчальної дисципліни). Ми прагнемо до того, щоб кожний заліковий кредит включав у себе поєднання декількох різноманітних форм навчання: лекційних, практичних, семінарських, лабораторних та індивідуальних занять, усіх видів практики, виконання самостійних завдань, інших форм і видів навчання та науково-дослідної діяльності.

Сутність кредитно-модульної технології організації навчального процесу полягає у відпрацюванні матеріалу навчальних дисциплін окремими блоками (модулями) з оцінкою знань і вмінь студента у вигляді суми балів, отриманих за окремі модулі[1, с. 6]. Відпрацювання навчального матеріалу кожного модуля завершується проведенням модульного контролю, який проходить на

останньому занятті модуля з метою діагностики досягнення цілей навчання. Додатковий час для підготовки до модульного контролю не виділяється. Підготовка здійснюється за рахунок часу на самостійну роботу студента, що передбачений робочою навчальною програмою для підготовки до занять. На кожну годину лекції передбачається 0,5 години самостійної роботи; на одну годину практичних, лабораторних, семінарських занять додається 1 година самостійної підготовки.

По закінченні вивчення навчальної дисципліни здійснюється перерахунок рейтингових показників нормованої 100-бальної інститутської шкали оцінювання в традиційну 4-бальну шкалу та європейську шкалу ECTS.

В Болонських документах акцентується увага на збільшенні частки самостійної роботи студентів як фактору, що супроводжує широкомасштабне введення кредитно-модульної системи. Тому серед основних пріоритетів освітньої діяльності факультету дошкільної освіти та музичного виховання є стимулювання інтелектуальної активності, ініціативи, саморозвитку і самонавчання особистості.

На факультеті існують і доповнюють один одного два підходи до організації навчального процесу: самостійне навчання і так зване аудиторне навчання, тобто з обов'язковим прослуховуванням лекційного курсу, відвідуванням практичних, семінарських, лабораторних занять тощо.

Якщо студент переходить на індивідуальну форму навчання, то він усвідомлює, що повинен повністю самостійно засвоїти навчальні курси й дисципліни, працюючи індивідуально. Перевагою такого виду навчання, на наш погляд, є те, що, виходячи зі своїх інтелектуальних здібностей, вони витратять різну кількість часу як на засвоєння нового матеріалу, так і на вивчення окремих дисциплін. Треба звернути увагу на те, що цей вид навчання потребує в значно більшому обсязі розробки та використання критеріїв і механізмів для самоконтролю знань, систем тестування, забезпечення якості освіти. Необхідно мати якісно підготовлені методичні матеріали, в тому числі й

електронні підручники, електронні методичні вказівки з різних видів занять (на факультеті забезпеченість навчально - методичною літературою складає 100 відсотків), а також широко розвинену систему педагогічного консультування й керівництва.

Як свідчить досвід втілення цієї форми організації навчального процесу, результативність різних форм самостійного здобуття освіти значно зростає від використання інформаційних технологій, наприклад, мультимедійних посібників, дидактичних засобів нового покоління. Значне збільшення ролі самостійної роботи в навчальному процесі передбачає зміщення акценту в бік методичної роботи. Для самостійного вивчення навчальних курсів і дисциплін відповідно до складених планів викладачі факультету багато часу приділяють розробці навчально-методичних матеріалів, організації контролю за результатами навчання. Студенти лише самостійно засвоюють визначений освітньо-професійними програмами зміст.

Іншою формою навчання на факультеті є традиційне аудиторне навчання студента під керівництвом викладачів, які, використовуючи різні прийоми, методи й засоби, організують сприймання, осмислення, запам'ятовування і застосування знань, зберігають структурно-логічну послідовність вивчення дисциплін, відстежують взаємозв'язки між предметами, а також упроваджують різні форми мотивації і контролю за результатами навчання. Аналізуючи ці дві форми навчання, можна побачити, що аудиторний вид навчання є продуктивнішим, тобто за одиницю часу студенти засвоюватимуть більше елементів знань (є допомога викладача в аудиторії). Проте студент, який навчатиметься тільки самостійно, матиме ряд переваг, а саме: набуття функцій самостійного здобуття знань; пошук раціональних форм запам'ятовування навчального матеріалу; розвиток вольових зусиль, навичок самоконтролю; оволодіння методикою побудови структурної схеми навчального предмета, лаконічного конспектування тощо.

Суперечність між виключно самостійним способом здобуття знань і засвоєнням їх під керівництвом викладача і вирішує нова освітня парадигма, а саме: кредитно-модульна система, яка поєднує навчання з педагогом із самостійною навчальною працею студента. Перевагами цієї системи є також можливість не тільки враховувати навчальне навантаження, а й накопичувати всі досягнення студента (участь у наукових конференціях, олімпіадах тощо).

Обґрунтовуючи навчальні технології для тих чи інших суб'єктів навчання, на факультеті витримують закономірність щодо співвідношення між часом аудиторного навчання і самостійною роботою, залишаючи у повному обсязі навчальне навантаження студентів згідно відповідних нормативів освітньо-кваліфікаційної характеристики майбутнього фахівця за напрямом підготовки «Дошкільна освіта» 6.010101. Основний програмний документ, яким ми користуємося при вивченні дисциплін спеціалізації, є «Базовий компонент дошкільної освіти в Україні». На факультеті, як і в інституті в цілому, дотримуються таких співвідношень і пропорцій: 50/50, 40/60 чи 60/40 (аудиторні години/години на самостійну роботу).

Втілюючи нову навчальну технологію (кредитно-модульну) з урахуванням того, що час на самостійне навчання студентів щороку зростатиме, керівництво факультету передбачає в навчальному алгоритмі, з одного боку, відповідні заходи, які спонукали б студентів до самостійного вибору навчальних дисциплін із узятими зобов'язаннями щодо вчасного їх засвоєння (залікові кредити), а з іншого – максимально допомагати студентам якісно засвоїти навчальний матеріал логічно завершеними частинами (модулями).

Метою керівництва факультету є професійна готовність вихователя до роботи з дітьми дошкільного віку. А як результат особистісно-орієнтованої дошкільної освіти - це особистість дитини з розвиненим почуттям гідності, самоповаги, розумінням основних цінностей, людських взаємовідносин.

Розглянемо один із аспектів, на якому зупиняються наші викладачі, працюючи зі студентами.

Готуючи студентів дошкільної освіти до педагогічної діяльності, яка вимагатиме критичного, творчого мислення, необхідно вчити їх виявляти самостійність і творчість у мотивованій побудові власних цілей та перспектив їх досягнення і це, безумовно, стосується не тільки студентів нашого факультету, інституту, а, мабуть, і молоді взагалі.

У зв'язку з прогресивним розвитком суспільства, застосуванням новітніх технологій та засобів розбудови господарства нашої країни, перед закладами освіти все гостріше постає проблема підготовки фахівців з підвищеним рівнем креативності, тобто здатності до творчості. В «Програмі розвитку освіти в Україні на 2005-2010 роки» записано: «...серед основних завданьє формування творчої, духовно багатой особистості з урахуванням її потреб, інтересів, здібностей і бажань...».

Особливу роль у розв'язанні даної проблеми відіграють педагоги: вихователі, вчителі, викладачі педагогічних вузів.

Аналізуючи сучасну наукову і методичну літературу з проблем освіти (К. Роджерс, Г.С. Альтшуллер, Я.А. Пономарьов, В.Д. Шадриков, В.Е. Чудновський, М.Г. Ярошевський, І.Д. Бех), не можна не помітити, що проблема виховання творчого спеціаліста стає більш актуальною. Як не дивно, але творчість та самостійність довгий час ігнорувались нашою системою освіти: всі студенти вивчали одні й ті самі предмети за однаковими програмами, підручниками, була відсутня інтеграція, диференціація навчання залежно від нахилів та здібностей, та й самі методи об'єктивного дослідження рівня обдарованості, інтелекту, особливостей пам'яті, мислення, уяви студентів усіляко приховувалися.

Одна із особливостей підготовки вихователя полягає в тому, що майбутні педагоги, які мають працювати в дошкільних закладах, перебувають в умовах, що постійно змінюються [6, с. 43]. Викладачі факультету зупиняють увагу майбутніх фахівців на тому, що для вихователя важливо вміти орієнтуватися у зміні системи дитячих цінностей, щоб згідно з ними застосовувати адекватні

методи виховання, бо розкрити інтелект і здібності дитини здатний тільки вихователь, який має високий професіоналізм і творчу майстерність. У цьому аспекті особливого значення набуває інтегративно - комплексна наука акмеологія (грец. Акме – вершина, розквіт), до складу якої входить педагогічна акмеологія, що читається на факультеті дошкільної освіти і музичного виховання. Важливим компонентом педагогічної акмеології є акмеологія творчості, яка вивчає вершини самореалізації творчого потенціалу того, хто навчає, і того, хто вчиться, розробляє зміст акмеологічного середовища в навчальному закладі й педагогічні технології розвитку креативності в навчальній та позааудиторній діяльності. Багато ідей в цьому плані наші викладачі черпають із педагогічної спадщини В.О. Сухомлинського, який в своїй практичній діяльності відкрив необхідність вчити педагогів творчості. Невміння педагогів творити (складати твори) він вважав недоліком професійної підготовки у наших педагогічних навчальних закладах, який прагнув виправити через навчання їх на спеціальних методичних семінарах.

Створення акмеологічного середовища для розвитку творчих здібностей потребує використання поряд із класичними – модернізованих технологій[5, с. 31]. До дитячих садочків зараз приходять нові покоління дітей, які живуть в інформаційному, динамічному, емоційно напруженому середовищі під перехрестям різних інформаційних впливів, і саме в ньому повинна початися соціальна адаптація дитини в оточуючому її суспільстві. Тому для формування професійної компетентності майбутніх вихователів на факультеті запроваджено нові навчальні курси: «Методика раннього навчання читання», «Дошкільна лінгводидактика», програма педагогічної практики «Інноваційні технології в дошкільній освіті», семінар-практикум «Використання нетрадиційної техніки малювання в роботі з дошкільнятами», «Інтерактивні методи навчання та виховання дошкільників за технологією М. Монтесорі».

Не останню роль в організації навчального процесу за вимогами кредитно-модульної системи відіграє застосування комп'ютерних технологій. Кафедрами

факультету була проведена велика робота зі створення електронних навчально-методичних матеріалів, які включають курс лекцій, навчальні посібники, методичні вказівки та систему тестування пройденого матеріалу. До перероблених за вимогами КМСОНП навчальних планів включено такі дисципліни: «Інформатика і комп'ютерна техніка», «Технічні засоби навчання», «Нові інформаційні технології в освіті», «Основи комп'ютерної графіки», «Інноваційні підходи до викладання іноземної мови».

Аналіз результатів перших кроків організації навчального процесу згідно вимог КМСОНП дав змогу зробити висновок про необхідність поширення Болонських ініціатив при збереженні традицій цього факультету, якому в минулому році виповнилося 50 років. Викладачі вже адаптувалися не тільки до нової системи організації навчального процесу, а і до нових термінів, понять, системи оцінювання знань. Студенти першого курсу під керівництвом кураторів швидше адаптуються до навчання.

Таким чином, нова освітня парадигма, а саме: кредитно-модульна система, запроваджена на факультеті дошкільної освіти і музичного виховання, дає змогу здійснювати перехід студентів у межах споріднених напрямів підготовки. Очікуваними соціальними, економічними та іншим наслідками впровадження кредитно-модульної системи організації навчального процесу може бути підвищення рівня адаптації особи до зміни вимог ринку праці, максимальне забезпечення потреб особи у виборі освітнього рівня та кваліфікації, підвищення відповідальності студентів за результати навчальної діяльності, психологічне розвантаження студентів у кінці семестру, скорочення непродуктивного навчального часу (за рахунок ліквідації екзаменаційних сесій) тощо.

Висновки. Таким чином, на факультеті дошкільної освіти і музичного виховання майбутній вихователь проходить своєрідний творчий процес професійного самоствердження. Студенти, розвиваючи та реалізуючи свої цілі з приводу одержання професійних знань, здійснюють індивідуальний, пошуково-

дослідницький процес завдяки кредитно-модульній технології, що є доказом практичної реалізації творчої ініціативи у професійному спрямуванні, бо творчі здібності, творча ініціатива, активність та індивідуальна відповідальність є складовими у професійному спрямуванні майбутнього вихователя.

Література:

1. Базовий компонент дошкільної освіти в Україні / Гол. Редактор Андрусич Н.О., ред. Сідаш Н.Ф. – К.: Вид-во ДВПП Міннауки України, 1999.
2. Болонський процес у фактах і документах (Сорбонна-Болонья-Саламанка-Прага-Берлін) / Упорядники: Степко М.Ф., Болюбаш Я.Я., Шинкарук В.Д., Грубінка В.В., Бабин І.І. – Тернопіль: Вид-во ТДПУ ім. В. Гнатюка, 2003.
3. МОН України «Про особливості напрямів підготовки фахівців за освітньо-кваліфікаційним рівнем бакалавра».-К., 2007.
4. Положення про організацію навчального процесу підготовки фахівців за кредитно-модульною системою: відповідно до наказу Міністерства освіти і науки України, Харківський гуманітарно-педагогічний інститут, 2007.
5. Шлях освіти. Нові джерела. П. Сікорський, 2004. – 29-34.
6. Якиманская И. и др. Психолого-педагогические проблемы обучения // Сов. Педагогика, 1991. - №4.

**WAYS OF CREATING FAVOURABLE CONDITIONS IN ADAPTATION
THE PRESCHOOL EDUCATION TO THE BOLOGNA PROCESS IN
HIGHER SCHOOL
Kharkivs'ka A.A.**

Annotation:

One of the most actual problems of the Ukrainian high school education is an integration to the Bologna process, a striving of developing itself inside European and international educational communities, but saving its national, cultural and language peculiarities, and to put it's own contribution in the way of the Bologna process developing. How the educational process in the light of European requirements and according to the credit-module technology is introduced on the faculty is viewed in this article.